

В.А. Кірпічэнка, Г.К. Семянькова
Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П.М. Машэрава
e-mail: kirpichenko-viktory@mail.ru
e-mail: galina.semenkova@mail.ru

УДК 811.161.1'373.211(476)

НЕАФІЦЫЙНЫЯ НАЙМЕННІ ЎНУТРЫГАРАДСКІХ АБ'ЕКТАЎ БЕЛАРУСІ: СЕМАНТЫЧНЫ АСПЕКТ

Ключавыя словы: *урбанонім, неафіцыйная ўрбананіміка, семантычная класіфікацыя, гарадскі аб'ект, матывацыя, прычыны намінацыі.*

У артыкуле ўпершыню даследуюцца неафіцыйныя найменні ўнутрыгарадскіх аб'ектаў Беларусі ў семантычным плане: вызначаецца іх матывацыя, асаблівасці функцыянавання ў розных гарадах.

V.A. Kirpichenko, H.K. Semiankova
Vitebsk State University named after P.M. Masherov

THE INFORMAL NAMES OF THE INTRACITY OBJECTS OF BELARUS: SEMANTIC TERM

Key words: *urbanonim, informal urbanonimic, semantic classification, city object, motivation, motivating bases.*

The informal names of the intracity objects of Belarus in semantic term were investigated at first time. Their motivation and features of functioning in different towns have been identified.

Працы па ўрбананіміцы прысвечаны, як правіла, апісанню афіцыйных адзінак. Аднак не менш цікавымі ў лінгвістычным плане з'яўляюцца і неафіцыйныя назвы: яны адлюстроўваюць светапогляд і светабачанне народа, у іх адбіваецца яго менталітэт, асаблівасці культуры. У сувязі з гэтым праведзенае намі даследаванне ўяўляецца актуальным. Мэта – выяўленне асаблівасцяў семантыкі неафіцыйных урбананімаў Беларусі.

Матэрыял даследавання – запісы неафіцыйных найменняў гарадскіх аб'ектаў Віцебска і Мінска – сабраны на працягу 2014–2015 гг. шляхам апытання прадстаўнікоў розных сацыяльных груп, рознага ўзросту. У выніку было сабрана 200 неафіцыйных урбананімаў, з іх 107 бытуюць на тэрыторыі Мінска, 93 – на тэрыторыі Віцебска.

Як было намі выяўлена, паводле семантыкі ўсе неафіцыйныя ўрбананімы належаць да наступных груп: найменні гарадскіх аб'ектаў па іх колеры, форме, падабенстве да шырокавядомых збудаванняў, месцы знаходжання, асаблівасцях функцыянавання, рэльефу, ландшафту, заснаваныя на метаніміі, адантрапанімна, у аснове якіх ляжыць гістарычная матывацыя.

У групе ўрбананімаў, дадзеных па колеры аб'екта, намі выдзелена дзве падгрупы: 1) найменні, якія з'яўляюцца вынікам пэўных асацыяцый, што ўзніклі на аснове колеру; 2) назвы, дадзеныя па колеры сцен будынкаў; такія ўрбананімы пазбаўлены асацыяцый.

У першую падгрупу ўключаны назвы **Жалткі** – дом №40 па вуліцы Шырокай і суседнія з ім дамы, сцены якіх пафарбаваны ў жоўты колер (Віцебск); **Зялёнка** – Палац творчасці дзяцей і моладзі па вуліцы Касманаўтаў, дом 2 (Віцебск) з зялёнымі сценамі; **Чарнільніца** – дом № 28 па вуліцы Леніна (Віцебск), названы так з-за сіняга колеру, у які доўгі час быў пафарбаваны яго фасад.

Да другой падгрупы мы аднеслі найменні **Белыя Дамы** – дамы ў раёне вуліц Камуністычнай і Гараўца атрымалі сваю назву праз светлы колер сцен (Віцебск); **Сіні Дом** – дом №28 па вуліцы Леніна, які доўгі час быў сіняга колеру; цікава, што зараз сцены дома ружовыя, аднак гараджане па-ранейшаму называюць яго сінім (Віцебск).

Такім чынам, неафіцыйныя назвы, дадзеныя па колеры аб'екта, нярэдка з'яўляюцца вынікам пэўных асацыяцый: сіні – чарніла – *Чарнільніца*, жоўты – жаўток – *Жалткі*. Асобныя найменні проста называюць былы (*Сіні Дом*) або сучасны (*Белыя Дамы*) колер сцен будынкаў і пазбаўлены якіх-небудзь пераносных значэнняў. Ва ўсіх прыкладах у аснову назвы пакладзены колер менавіта сцен (а не даху, дзвярэй і інш.) аб'ектаў намінацыі.

Як відаць з прыведзенага матэрыялу, адзінкавыя прыклады з'яўляюцца найменнямі ў форме множнага ліку. Усе назвы другой падгрупы – гэта спалучэнні “*якасны прыметнік*” + “*назоўнік*”.

У групе ўрбанонімаў, дадзеных па форме аб'ектаў, выдзелена дзве падгрупы: 1) назвы, заснаваныя на метафарызацыі; 2) назвы, што характарызуюць форму аб'ектаў і пазбаўлены метафарызацыі.

Да першай падгрупы адносяцца найменні *Алмаз, Крыстал, Шарык Для Гольфа* (усе тры адзінкі называюць Нацыянальную бібліятэку Беларусі, шкляны будынак якой сваёй формай і люстранымі гранямі дае падставы для ўзнікнення прыведзеных найменняў); *Шайба* – частка будынка па вуліцы Леніна, дом 53 (Віцебск), круглы балкон якога ў свядомасці жыхароў горада ўстойліва асацыюецца з шайбай; *Шайба* – будынак “WestWorldClub”, які сваёй формай нагадвае хакейную шайбу (Мінск).

У другую падгрупу ўключаны назвы *Гарбаты Мост* – мост у форме дугі паміж Траецкім прадмесцем і “Востравам слёз” (Мінск); *Круглая Плошча* – плошча Перамогі (Мінск).

У наступную групу найменняў уключаны адзінкі, падобныя сваёй даўжынёй, вышынёй, формай, колерам да шырокавядомых збудаванняў: *Брэсцкая Крэпасць, Бастылія* – доўгі будынак чырвонага колеру па вуліцы Максіма Танка (Мінск); *Саркафаг, Маўзалей* – назва Палаца Рэспублікі, у аснове якой – форма аб'екта (Мінск).

У групе найменняў, дадзеных па месцы іх знаходжання, большасць складаюць адзінкі, у аснове якіх назва вуліцы, на якой яны размешчаны: *Валадарка* – астрог па вуліцы Валадарскай (Мінск); *Гагры* – раён вуліцы Гагарына (Віцебск); *Герцуха* – вуліца Герцэна (Віцебск); *Казлабродская* – назва вуліц Казлова і Далгабародскай, адна з'яўляецца працягам другой (Мінск); *Каржы* – раён вуліцы Каржанеўскага (Мінск); *Карлачка* – вуліца Карла Лібкнехта (Мінск); *Карлуха* – раён вуліцы Карла Маркса (Віцебск); *Кароста* – вуліца Карастаянавай (Мінск); *Маяк* – сквер Маякоўскага (Віцебск); *Маякоўка* – вуліца Маякоўскага (Мінск); *Пушка* – раён станцыі метро Пушкінская (Мінск) і многія іншыя.

Як бачна з прыкладаў, урбанонімы прыведзенай вышэй групы з'яўляюцца вынікам скарачэння *афіцыйных* адтапанімых назваў гарадскіх лінейных аб'ектаў. Група складаецца ў асноўным з назоўнікаў, прычым назоўнікі ў форме множнага ліку і назоўнікі ў форме адзіночнага ліку прыкладна супадаюць па колькасці.

Адметную групу складаюць найменні гарадскіх аб'ектаў, у аснове назваў якіх – асаблівасці функцыянавання аб'ектаў. У групе ўмоўна можна выдзеліць дзве падгрупы: 1) найменні прамсловых аб'ектаў, дадзеныя па характары іх вырабу, 2) найменні гандлёвых аб'ектаў, дадзеныя па асаблівасцях рэалізацыі тавару.

У першую падгрупу ўваходзяць назвы *Каўроўка* – назва фабрыкі “Віцебскія дываны”; *Часікі* – гадзіннікавы завод (Віцебск); *Ад* – аўтамабільны завод (Мінск).

Да другой падгрупы аднесены найменні *Згушчонка* – назва пункта хуткага харчавання, дзе прапануюць каву са згушчоным малаком (Віцебск); *Канфіскаат* – назва крамы “Ваш Выбар” па вуліцы Леніна, дзе рэалізуюцца канфіскаваныя на мяжы з Беларуссю тавары (Віцебск).

Найменні гарадскіх аб'ектаў па асаблівасцях іх рэльефу, ландшафту характарызуюць адсутнасць расліннасці ў межах гарадскіх аб'ектаў і паніжэнне рэльефу: *Балкон* – роўная адкрытая пляцоўка каля будынка па вуліцы Леніна, дом 10а, на якой няма дрэў (Віцебск); *Яма* – паніжэнне рэльефу ў раёне плошчы Свабоды і амфітэатра (Віцебск).

Найменні гарадскіх аб'ектаў, заснаваныя на з'яве метаніміі, прадстаўлены адзінкамі, дзе ўвесь аб'ект называецца па яго частцы ці па надпісе (малюнку) на ім: *Дамы' 3 Малюнкамі*,

Іканастанс – чатыры дамы ў раёне станцыі метро “Усход” і Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі з незвычайнай мазаікай на фасадзе (Мінск); *Крэст* – крыж памяці святой Еўфрасінні Полацкай на Успенскай горцы, гэтак жа называюць аглядавую пляцоўку і месца сустрэч моладзі; як відаць, увесь аб’ект названы па прадмеце, які знаходзіцца ў межах аб’екта (Віцебск).

Група адантрапанічных неафіцыйных урбананімаў уключае найменні, дадзеныя па прозвішчы архітэктара забудовы (*Асмалоўка* – раён вуліц Кісялёва і Камуністычнай, названы так па імені архітэктара забудовы – М.С. Асмалоўскага (Мінск); *Дом Мусінскага* – дом “На Нямізе”, архітэктарам якога з’яўляецца С.С. Мусінскі (Мінск)), а таксама адыменныя і адпрозвішчныя адзінкі, утвораныя ад імёнаў, прозвішчаў, мянушак рэальных людзей і герояў літаратурных твораў: *Маргуша* – былая невялікая харчовая крама побач з інтэрнатамі Беларускага інстытута механізацыі сельскай гаспадаркі, у 80-х гадах тут працавала жанчына, якая міжвольна міргала вачамі, што і стала прычынай для ўзнікнення прыведзенай назвы аб’екта (Мінск); *Паніка*, *Панікоўка* – сквер побач з рэзідэнцыяй Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь і тэатрам імя Янкі Купалы, назва паходзіць ад скульптурнай кампазіцыі фантана (хлопчык з лебедзем); жыхары Мінска параўноўваюць хлопчыка з Панікоўскім, а лебедзя – з гуссю (“Залатое цяля” І.Льфа і Я.Пятрова); неафіцыйнае найменне ўзнікла на аснове асацыяцыі з вядомым творам і яго героямі (Мінск).

Найменні гарадскіх аб’ектаў, у аснове якіх ляжыць гістарычная матывацыя, складаюцца з дзвюх падгруп: 1) назвы гарадскіх аб’ектаў, у аснове якіх ляжыць гістарычная прыкмета; такія адзінкі маюць непасрэдную сувязь з гісторыяй: у іх назвах адлюстравана тое, што было раней на месцы аб’ектаў. Неафіцыйныя назвы могуць бытаваць паралельна з сучаснымі афіцыйнымі, часам перавага ва ўжыванні аддаецца неафіцыйным. У падгрупу мы ўключылі онімы *Каланча* – будынак гарадской ратушы, які калісьці выкарыстоўваўся як пажарная вышка-каланча (Віцебск); *Пяты Полк*, *Фінляндія* – раён былога ваеннага гарадка ў канцы вуліц Цітова, перад вайной тут дыслацыраваўся Пяты чыгуначны полк (Віцебск); 2) найменні гарадскіх аб’ектаў, якія змянілі сваю афіцыйную назву; гэта найперш назвы рэстаранаў, кінатэатраў, крам: *Брыганціна* – назва будынка, дзе раней размяшчаўся кінатэатр “Брыганціна” (Віцебск); *Спарттавары* – будынак па вуліцы Леніна, дзе раней знаходзілася крама “Спарттавары” (Віцебск).

Такім чынам, прааналізаваныя намі неафіцыйныя ўрбананімы двух гарадоў Беларусі характарызуюцца разнастайнасцю семантычных прыкмет, пакладзеных у аснову іх называння.

Прынцыпы намінацыі афіцыйнай урбананіміі Беларусі, выдзеленыя Г.М. Мезенка [1, 92], могуць быць прыменены і да неафіцыйнай урбананіміі. Усе чатыры прынцыпы намінацыі – назва аб’екта па сувязі з чалавекам (праяўляецца ў найбольшай колькасці неафіцыйных адантрапанічных прыкладаў), намінацыя аб’екта па адносінах да іншых значных аб’ектаў (праяўляецца ў нешматлікіх адзінках), назва аб’екта па ўласцівых яму асаблівасцях і якасцях (прынцып з’яўляецца дамінуючым у асобных семантычных групах неафіцыйных урбананімаў), намінацыя па сувязі аб’екта з абстрактным паняццем (выяўляецца ў асобных групах).

У сувязі са сказаным нельга не пагадзіцца з Г.М. Мезенка, што “матывацыя ўрбананіма абумоўлена не толькі прыродай названага аб’екта, суб’ектыўным бачаннем стваральніка ўрбананімнай адзінкі, але і лексіка-семантычнымі рэсурсамі ўрбананімнай (і шырэі анімчнай) сістэмы” [1, 95].

Літаратура

1. Белорусская ономастика. Топонимия : учеб. пособие для студентов учреждений высшего образования по филологическим специальностям / А. М. Мезенко [и др.]; под общ. ред. А. М. Мезенко. – Минск : Элайда, 2012. – 260 с.